

LA RESTAURACIÓ DE RIPOLL, UN INTENT DE REDREÇAR LA HISTÒRIA

FREDERIC VILÀ

Les recuperacions de monuments medievals són un afer de gran transcendència en les dinàmiques culturals de la Catalunya vuitcentista, i en sobresurt la de les ruïnes del monestir de santa Maria de Ripoll. Perquè Ripoll aplega tot el que és capaç de motivar, d'exaltar i d'enardir la sensibilitat catalana del XIX, a cavall entre l'evocació i el positivisme, que veurà en les restes del cenobi –desmantellat pels fets revolucionaris de 1835 i esfondrat per la dissolució de la vida monàstica, per la desamortització i pel deteriorament físic gairebé total– una ocasió magnífica de gestar un símbol llampant de la Reinaxença.¹

Degut, doncs, a la molta importància que se li atorga, Ripoll esdevindrà una circumstància ideal per a reflectir l'estat de la qüestió quant al pensament restauratori i fins i tot a la teoria artística de la Catalunya del moment. Efectivament, pel relleu de les peces que s'hi volen recuperar, Ripoll –semblantment al que passa amb l'Exposició de Barcelona de 1888 pel que fa a mostrar les preferències estilístiques de l'arquitectura– es convertirà en l'aparador dels recursos conceptuals, estètics i metodològics dels quals llavors es disposava, ja que, lògicament, tots ells es posaran al servei d'aquesta gran empresa col·lectiva.

Vegem per tant com ho fan i com pensen els restauradors de Ripoll, de quines doctrines i corrents són deutors, i què en resulta de tot plegat.

Abans, però, d'entrar en l'anàlisi detinguda d'aquest procés, cal fer esment d'un aspecte cabdal que el presideix i li dóna sentit, com és el de l'objectiu que es pretén aconseguir amb la restauració ripollenca, o si es vol, el discerniment de la funcionalitat i la necessitat que haurà de satisfer. I convé plantejar d'entrada aquesta qüestió, perquè de la resposta correcta al ¿Ripoll per a què? se'n deduiran dades que clarificaran el ¿Ripoll com?, que precisament volem analitzar.

Aleshores, ¿Ripoll per què? El 9 d'agost de 1835 el monestir és expoliat i in-

1. Vid. F. VILÀ: «La instrumentalització del monument medieval a la Catalunya vuitcentista», *D'art*, 11, Ed. de la Univ. de Barcelona, Barcelona, 1985, pp. 217-229.

cendiat per un batalló de miquelets insurrectes de l'exèrcit isabelí, i els monjos són dispersats. El 1837 els carlins ocupen Ripoll i l'abat Josep Borrell torna de l'exili. La guerra civil, però, fa impossible qualsevol intent de represa de la vida monàstica, restant Borrell, solament, com a prelat ordinari de la vila i, quan el 1839 es produeix la capitulació, només resten del monument les ruïnes fumejants. Dos anys després la normatització es va imposant i ja llavors es crea una Junta local per a la restauració de la basílica, que aconsegueix el 1842 una R.O. en què es cedeix el santuari per a ús parroquial. No obstant, dificultats canòniques i malentesos impedeixen materialitzar la cessió, i les restes monumentals tornen al govern i es veuen sotmeses a les lleis desamortitzadores que –per l'incontrol, la pèssima administració i manca d'escrúpols del comissionat nomenat el 1846– en faciliten una expoliació sistemàtica que aconduïx a consumir la seva degradació. Per altra banda, la mort de Borrell, que s'havia retirat a la seva localitat natal de Talarn, completa el 1845 l'extinció petètica del darrer vestigi monacal. Llavors, d'aquest moment ençà, el destí del conjunt es distanciarà cada vegada més dels usos inicials de claustre i panteó que l'havien generat. Per una banda l'Estat intentarà donar una resposta –a través dels organismes centrals i provincials, acadèmics i de protecció de monuments– a la interpel·lació que suposa l'existència d'unes restes d'aquesta vàlua històrico-artística, però sense afavorir jurisdiccions abacials. A més, els nuclis més sensibilitzats de cara al nacionalisme renaixent veuran en Ripoll un ocasió excel·lent per a vindicar la pròpia identitat, i a través d'això crearan un senyal d'afirmació patriòtica. I l'Església aglutinarà aquestes dinàmiques, renunciant pragmàticament a reviscolar el monestir, però intentant el retorn de la seva presència institucional mitjançant la més modesta operació de servir la feligresia a través del temple, tot i dotant al país d'un testimoni de les seves arrels.

Per tant, a partir d'ara, Ripoll no serà monestir més que en el record, i la seva missió serà la d'esdevenir com la gran rectoria de Catalunya, sobreposant a la cura d'ànimes dels fidels de la vila la instrumentalització connotativa del seu simbolisme. I, per aconseguir aquesta tasca, només caldrà refer la basílica, precedida per la bella portada, i rescatar el claustre, donant per perdudes la resta de dependències de l'antic cenobi, inútils ja per als nous interessos.

Quant als fets concrets –que anirem resseguint– la recuperació de Ripoll presenta dues fases que per simplificar denominarem de sensibilització i d'acció decidida. L'una inclou denúncies, proclames, divagacions poètiques, estudis erudits... així com intervencions parcials en les ruïnes, per evitar-ne el deteriorament total o per aturar la degradació, consolidant elements puntuals, netejant i desbrossant, derivant humitats, recuperant fragments de peces valuoses, fent aixecament de plànols..., i comprendria desde l'incendi de 1835 fins als anys vuitanta. L'altra s'iniciaria el 1882, en fer-se càrrec de la seu de Vic Josep Morgades, i inclouria pròpiament la restauració fins a les solemnitats inauguratòries del 1893.

Llavors, d'aquest llarg rosari d'intervencions –que amb meticulositat de cronista relata un testimoni implicat com fou Josep Maria Pellicer² en destacarem, tot i interpretant-les, algunes que ens semblen significatives.

2. J.M. PELLICER: *Santa María del monasterio de Ripoll*, Tip. Feliciano Horta, Mataró, 1888, pp. 267-324.

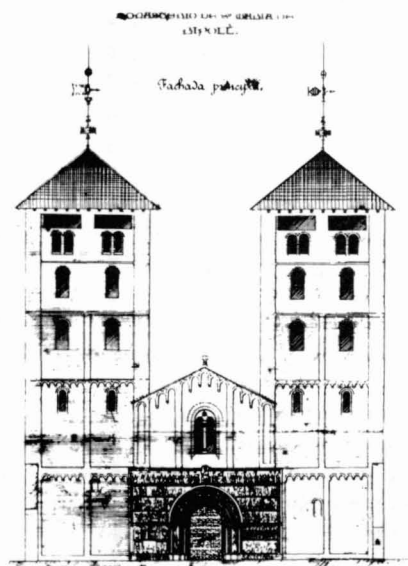

Figura 1. Primer projecte d'Elies Rogent (1865). Façana principal.

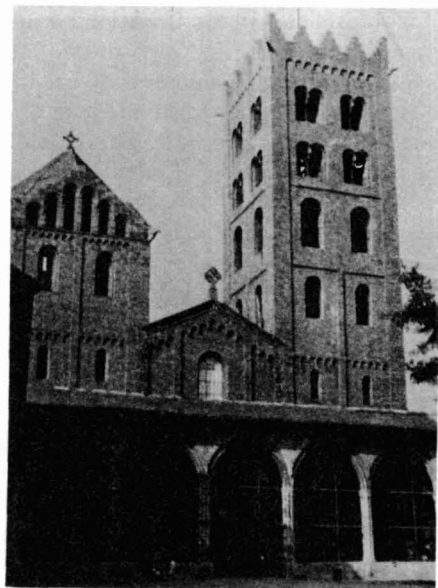

Figura 2. Restauració definitiva. 1893 (estat actual). Façana principal.

Primerament cal esmentar, en els anys cinquanta, i després d'ensorrar-se en 1847 la galeria del capítol del claustre, les mesures adoptades per la *Junta Central de Monumentos Artísticos é Históricos* i per la Junta Provincial que, a través del delegat Eudald Raguer, aplicà alguns recursos en un intent no reeixit d'aturar el deteriorament, fins que es produí l'esfondrament definitiu de la volta central a finals de la dècada.

Més tard, en els seixanta, la campanya de premsa i els escrits vindicatoris continuen i intensifiquen les evocacions melangioses iniciades per Pau Piferrer i Vic-tor Balaguer anys abans, però ara incitant més directament a la recuperació. Així, a nivell comarcal es crea una Junta, i la societat *El Joyel de Wifredo* arriba a editar un periòdic *-La Perla del Pirineu-* amb aquest objectiu. Per altra banda, l'Acadè-mia Provincial de Belles Arts de Barcelona, d'acord amb l'Academia de San Fer-rando, designa una comisió formada entre altres per Manuel Milà i Fontanals, Claudi Lorenzale, Elies Rogent i Francesc de P. del Villar, que prendrà la idea de dur a terme una restauració que reproduïxi el més fidelment possible l'estat an-terior al terratrèmol del 1425. Sota aquesta pauta, Rogent aixecarà uns plànols que intentaran deduir dels vestigis existents la basílica olivana, i en un projecte de 1865, que li encomanarà l'Acadèmia, marcarà els passos immediats que cal recórrer per aconseguir aquesta recuperació selectiva. En 1863 s'iniciaran doncs la neteja i les obres més urgents, com ara la consolidació del mur lateral oriental del creuer, de la paret del capítol, dels arcs del pòrtic i el seu sostre, i de la coberta del campanar. Aleshores, la custòdia i promoció de les tasques passarà de l'Acadè-

mia de Belles Arts de Barcelona a la Junta Provincial i a la Comissió de Monuments de Girona, que a partir de 1867 s'ocuparan preferentment del claustre, sense deixar altres elements. El trasbals polític de 1868 suspendrà aquestes feines, però no pas la vigilància de la Comissió que lluitarà per contrarrestar noves vexacions –com ara la transformació del claustre en cavallerissa–, i propiciarà, passada la contesa civil, excavacions com les que en 1874 trobaran les despulles de Guifré el Pilós. A més, aquest període de postguerra és interessant per un altre concepte, doncs sembla que l'ambient no afavoria pas massa el retorn de la basílica al culte, i en el si de la Comissió prengué cos un corrent d'opinió tendent a consolidar només els valors monumentals sense engrescar-se en una restauració.³ No obstant, aquest parer lamentablement no prospera, i en 1875 Pellicer –nomenat delegat de la Comissió– i el cronista gironès Enric C. Girbal elaboren un informe que propugna la conversió del temple en parroquial, tot invocant raons de tipus artístic, patriòtic català, i fins i tot interessant per a la monarquia, en el sentit de contemplar els comtes catalans com a remots antecessors d'Alfons XII.⁴ L'entusiasme del delegat Pellicer –corresponsal a més a més de l'Academia de San Fernando y col·laborador del tot coincident amb Rogent– és enorme i aconsegueix l'adhesió de tota mena de personalitats, corporacions catalanes i entitats oficials, donant un pas important cap a la fase restauratòria última. Abans d'aquesta, però, en els anys 1878-1881, s'esbargeixen encara els darrers afegits –*añejas intrusionnes*– posteriors al segle XV, tot i consolidant les preteses restes del segle XI en obres com les del claustre, la part exterior dels absis, la volta del creuer i l'inici del mur nord de la basílica.

No obstant, en el començament de la dècada dels vuitanta novament un parèntesi al que se suma el còlera de 1884 i, prop de les desitjades commemoracions del mil·lenari, s'arriba al convenciment que de l'actuació provisional i esporàdica que ja porta anys de treballs, cal passar a una intervenció més regular i decidida. A més, simultàniament, l'ordenació eclesiàstica ha sofert també una evolució considerable des del 1845, en què els bisbes de Vic actuaven a l'abadia com a delegats apostòlics –i per tant ni que fos a nivell jurídic i formal substituïen els abats–, fins el 1873 en què Pius IX suprimeix els furs religiosos privilegiats i Ripoll passa a ser una part més de la diòcesi. Així les coses, comença en 1882 el pontificat de Morgades que serà de fet l'impulsor de la restauració definitiva.

Efectivament, el gran objectiu del bisbe Morgades respecte a Ripoll és aconseguir de nou la cessió per part del govern del conjunt amb finalitat parroquial, i restaurar-lo aplegant cabdals públics i privats, mobilitzant tota la societat catalana en una empresa col·lectiva i suscitant també l'aportació de les institucions estatals, molt sensibles, en l'etapa alfonsina, a les operacions de prestigi. Aviat obté els primers resultats, ja que el 31 de desembre de 1885 pren possessió de la basílica, i tot seguit comença la tasca, amb ajut del canonge Jaume Collell al qual nomena secretari general de l'obra.

De forma que 1886 és el gran any en què es prengué una nova i decisiva embranzida. El 3 de febrer es celebrà a l'Acadèmia de Belles Arts de Barcelona una

3. *Ibid.*, p. 290.

4. *Ibid.*, p. 292.

sessió memorable dels grups polítics, culturals, professionals i artístics més importants. En aquesta sessió es presenta el projecte d'Elies Rogent promogut per l'Acadèmia, i el bisbe de Morgades apareix definitivament com el suport més ferm de l'empresa. Intervenien, a part de Morgades, l'historiador Pellicer i l'arquitecte Rogent –tots tres constituïen el nucli dorsal de la restauració–, i també Verdaguer que, amb la seva lectura de fragments del poema «Canigó», atorga a la vetllada un caliu èpic d'exaltació.

Certament, aquest és el detonant. Allí mateix es constitueix la Junta de Barcelona i es produeixen immediatament un seguit d'adhesions d'altres localitats i entitats en les quals es requerirà ajut material i recolzament moral. Una dinàmica febril ha esclatat: Lleó XIII encapçala la subscripció, i la continuen bisbes, nobles, polítics, menestrals i capítols, ajuntaments, diputacions i tota mena d'agrupacions culturals i professionals. Entre elles cal destacar l'ajut de l'Associació d'Arquitectes de Catalunya que el 20 de juny realitza una excursió a Ripoll per donar suport i presentar una memòria-discurs de Josep Artigas,⁵ que en bona part –encara que més descriptivament– segueix les petjades de Pellicer.

Però, naturalment, el que importa més és que les obres –de les quals el secretari episcopal Collell n'és un cronista fidel i regular en una secció de «La Veu de Montserrat»– entren ja en una etapa d'intensitat i continuïtat. El 21 de març es fa la inauguració de la represa i arran comencen les tasques en les que Elies Rogent s'ocuparà dels plànols i l'alta inspecció, Josep Artigas –arquitecte diocesà– controlarà directament l'execució, i l'aparellador Joan Martí es trobarà al capdavant de les brigades de treball. De les feines realitzades en aquest període en tenim constància per la memòria que el mateix Rogent realitza a finals de 1886 a requeriment de Morgades.⁶ En primer lloc es rebaixa el terraplè anterior a la basílica, es deriven humitats provinents de la vessant de sant Roc, s'eliminen els terrenys sobreposats en la part exterior dels absis i –tot i que se'n veu la necessitat– de moment no es fa el desmunt de la part del claustre; en canvi, sí que s'enderroca el que quedava de la volta gòtica per considerar-la un desencert dels constructors del segle XV, es recalça i consolida –tot i «corregint» errors– en diferents punts, com la part septentrional del creuer, la part baixa del campanar nord i la totalitat del sud, es construeixen dos arcs torals a l'extrem est de les torres i en el creuer –preparat ja l'assentament futur del cimbori–, es refà el parament de l'absis central, es comencen els pilars i columnes de separació de les naus laterals i s'eliminen els contraforts introduïts en unes reformes de 1827. Són obres que, malgrat la seva aparença de modèstia innòcua, ja configuren irreversiblement la restauració, i Rogent hi actua d'una manera contundent, apostant decidit per l'esquema olivà i sense sentir cap mena d'inseguretat al respecte. Curiosament, en canvi, manifesta la seva preocupació arqueològica sobre si serà correcta la construcció dels murs segons la pràctica tècnica del segle XIX, simplificant així la rica gamma de textures que els aparells de les diferents èpoques oferia. Certament que un dels aspectes més frapants a l'observar avui l'obra és aquesta «perfecció»

5. J. ARTIGAS: *El monasterio de Santa María de Ripoll*, Assoc. d'Arquitectes de Catalunya, Barcelona, 1886.

6. E. ROGENT: *Santa María de Ripoll. Informe sobre las obras realizadas en la basílica y las fuentes de la restauración*, Imp. Vda. é hijos de J. Subirana, Barcelona, 1887.

PROYECTO DE RESTAURACION
DE LA IGLESIA Y CEMENTERIO DEL MONASTERIO DE
SANTA DE RIPOLL

Fachada posterior.

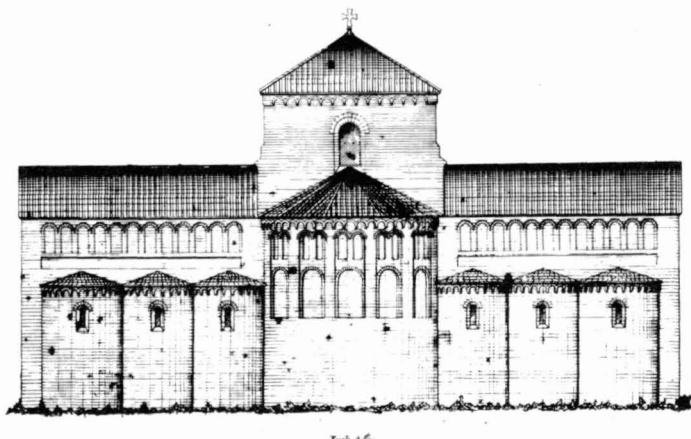

Figura 3. Primer projecte d'Elies Rogent (1865). Façana posterior.

d'execució vuitcentista que dóna sensació de falsedat i artificio —manca de «realisme» com Rogent la denomina—⁷ però no deixa de semblar-nos paradoxal que a part d'això no aparegui en el seu escrit cap ombra de qüestionament sobre les decisions radicals de selectivitat històrica que adopta a nivell general.

Passats els rigors de l'hivern —que s'aprofiten per subhastar pedra— en la primavera del 1887 es reprenen els treballs amb intensitat i segons Pellicer⁸ a inicis de l'any següent les voltes ja estan llençades a l'espai i s'acaba el lluernari del creuer. Però llavors les energies i recursos del país estan concentrats en la gran efemèride de l'Exposició Universal de Barcelona —la coordinació arquitectònica de la qual s'encomana també a Rogent— i la celebració del mil·lenari queda postposada. De tota manera, aquesta aturada és purament circumstancial, i de seguida es continuen les feines fins a arribar a la data gloriosa de la consagració del 10 de juliol de 1893, en què Catalunya sencera esclata a Ripoll en un joïós cant resurreccional.

Per tant, ens trobem ja en l'última graonada; hi emergirà per fi el producte definitiu, i es desvetllaran de forma clara els objectius dels restauradors. No és que aquests objectius siguin cap sorpresa —doncs s'han anat veient en tota l'evolució del procés— però no obstant convé formular-los. Decididament, els restauradors

7. *Ibid.*, p. 20.

8. *Op. cit.*, p. 314.

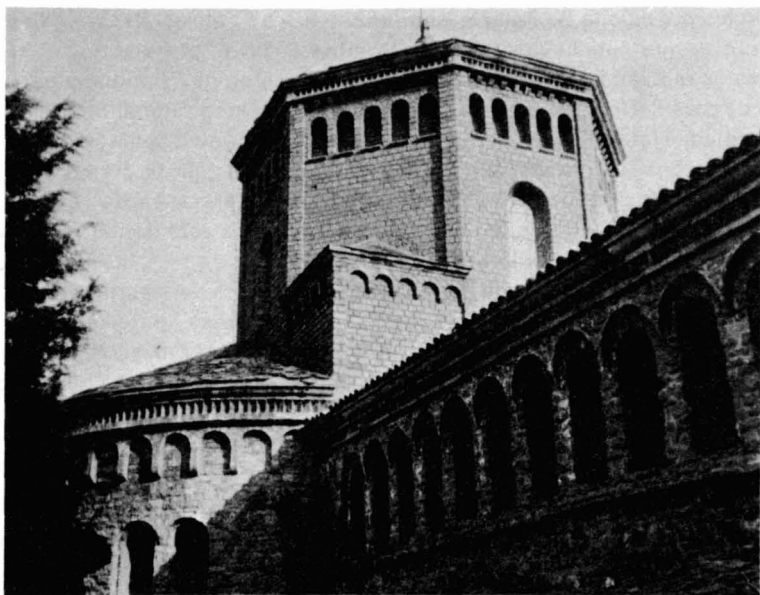

Figura 4. Restauració definitiva, 1893 (estat actual). Façana posterior.

vuicentistes de Ripoll seleccionen, entre la llarga història del cenobi, concretament l'etapa olivana del segle XI –assimilant-hi erròniament realitzacions posteriors del XII– per considerar que llavors arriba a la seva plenitud. I serà aquest –referit, com hem indicat al parlar de la funcionalitat, sols a la basílica i al claustre– i no cap altre, el Ripoll que es voldrà recuperar. Realment, un conjunt amb tantes ampliacions i reformes forçosament –un cop acceptat que s'havia de restaurar en comptes de consolidar les restes– obligava a la tria, i la tria recau en la basílica del 1032. Així, es prescindeix de tota referència al cenobi fundacional el 888, a les substitucions i ampliacions del 935 i del 977, i també s'ignoren les intervencions posteriors al segle XII com al volta gòtica construïda després del terratrèmol de 1425, les variacions renaixentistes i barroques, i les reformes clasicistes de 1827-1830 que, eliminant les separacions de les naus laterals, seran considerades com a incorrectes i lesives –tan tècnicament com estilística– i s'arribarà a afirmar que per elles l'edifici portava la mort a dintre. De manera que –al marge de la resolució adequada d'uns problemes estructurals– s'observa sobretot la voluntat d'optar per un model estètic i cultural uniforme.

I la concreció d'aquests objectius s'aprecia, com és natural, en l'edifici resultant, però també en els plànols de Rogent⁹ –que els explicita de manera figurati-

9. Al respecte existeix un fons documental molt important a l'Arxiu del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya.

va- i en les previsions de Pellicer que fonamenta un i altres. Per tant, Pellicer, en descriure el que suposava que era el temple d'Oliva –portalada escultural que pensava ja realitzada en el segle XI, torres quadrades que flanquegen la façana, planta de creu llatina amb nau transversal de 40 m., longitudinal de 60 m. de llarg i 9 d'amplada i laterals de 4 m. d'amplada, voltes de canó, separació de naus laterals per matxons i columnes, murs coronats per severa galeria, creuer amb cimbori a dalt i a terra guarnit amb el paviment d'Arnau, i el transepte al que s'obrien l'absis central i tres laterals per banda-,¹⁰ gairebé ens està donant notícia de les obres reals de finals del segle XIX.

Naturalment, aquesta forma d'actuar per força havia de resultar controvertida. Ja enmig mateix de l'eufòria de les festes inauguratòries apareixen veus discrepants com la de Jaume Massó que protesta contra el fet mateix de la restauració.¹¹ Però serà més tard, en el clos assossegat dels estudiosos i historiadors de l'art medieval que s'ocuparan de Ripoll, que sorgiran les objeccions més fonamentades. I en aquestes objeccions tant es plantejaran crítiques a aspectes puntuals amb els quals s'està en desacord, com es manifestaran judicis negatius sobre la globalitat del resultat obtingut. A tall d'exemple, Puig i Cadafalch, que –malgrat la gran consideració que sentia pel medievalisme militant de Rogent–¹² censura la terminació amb merlets del campanar sud i la coberta escalonada de la torre nord, la disposició i la mateixa existència del cimbori, l'obertura en l'acabament de l'absis del que habitualment són finestres cegues i la superposició d'arcs llombards, i les finestres que il·luminen directament la nau central.¹³ També Eduard Junyent li reconeix l'honestedat, però lamenta la càrrega de volta híbrida que ofega els finestralls, l'acabament dels cloquers, la tria simplificadora del segle XI –reduint aspectes del X i del XII–, la desaparició de la gran varietat de matisos inherent a les velles estructures, i la forçada uniformitat.¹⁴ I Walter M. Whitehill adverteix que el Ripoll actual és l'església d'Oliva vista a través dels ulls d'un arquitecte del segle dinové i creu que són qüestionables les finestres i volta rebaixada de la nau central, les voltes de canó de les laterals, el tractament del paviment del creuer, la llanterna i sobretot l'aspecte exterior que palesa el caràcter vuitcentista de l'edifici.¹⁵

No obstant seria erroni concloure de les consideracions precedents que la restauració fou frívola i irresponsable. Certament fou agosarada i si es vol –nosaltres ho creiem així– discutible, però estigué presidida per un gran rigor d'anàlisi i de recerca. En ella Rogent es mostra en certa forma seguidor del positivisme filològic i –en la mesura que pot– fonamenta les seves decisions en investigacions prèvies, en fons documentals i en restes arqueològiques del conjunt, que ell mateix ha

10. *Op. cit.*, pp. 65-74.

11. J. MASSÓ: «El Monastir de Ripoll. Elegia». *Avenç*, jul. 1893, pp. 194-195.

12. J. PUIG, A. FALGUERA, J. GODAY: *L'arquitectura romànica a Catalunya*. Vol. I, Inst. d'Estudis Catalans, Barcelona, 1909, p. X (pròleg).

13. *Ibidem* (Vol. III), p. 161.

14. E. JUNYENT: *Catalunya romànica. L'arquitectura del segle XI*, Publ. Abadia de Montserrat, Barcelona, 1975, p. 146.

15. W. M. WHITEHILL, J. GUMÍ: *L'art romànic a Catalunya. Segle XI*, Ed. 62, Barcelona, 1974, trad. cat. (1.ª ed. en anglès de la totalitat del text *Spanish Romanesque Architecture of Eleventh Century*, 1941), pp. 23-24.

desbrossat i relacionat en plànols. Però aquest mètode de treball no és per a ell el definitori, ja que confia més plenament en l'existència de les lleis de l'estil i –a la manera violletiana– preconitza una restauració que retorni el conjunt intervingut a un estat ideal que pot no haver-se donat mai en la seva evolució històrica. Així, s'aplica preferentment a confeccionar l'esquema òptim del monestir català arquetípic del segle XI, per completar les peces que li manquen del trencaclosques. Per altra banda –i en això ell mateix reconeix el millorament introduït el 1886 respecte del projecte del 1865–¹⁶ l'elaboració de l'arquetipus no és gratuïta i, quan no disposa de dades suficients, es llança pel país buscant models i solucions. Talment com un naturalista –que a partir d'un os significatiu d'un animal desaparegut en dedueix l'estructura de l'esquelet sencer–, basant-se en l'anàlisi comparativa, examina tots els edificis que pot, fins a aconseguir l'anella perduda de la cadena, demostrant-se en això també deutor de la teoria morelliana de la comparació formal d'exemplars similars, segons pràctiques de científisme classificatori. Aleshores aplicarà a Ripoll –amb major o menor fortuna– solucions obtingudes en els seus recorreguts i, com afirma en la memòria,¹⁷ sant Martí del Canigó influirà en la disposició dels elements sustentants entre naus laterals, sant Llorenç de Morunys en les voltes petites, sant Jaume de Frontanyà en el cimbori, sant Miquel de Cuixà i novament sant Martí de Canigó en les torres dels cloquers..., i un llarg ectètera que demostra l'aplicació d'aquesta sistemàtica tant en les parts essencials com en els elements accessoris.

De tota manera, amb l'aclariment d'aquest extrem no s'acaben els interrogatoris i les reserves que planteja la restauració ripollenca, ja que el mètode d'anàlisi comparativa de Rogent podria no haver reeixit en el cas del cimbori, o en el cobriment de les naus, o en la terminació de les torres i dels murs, i, en canvi, la síntesi del conjunt hauria pogut semblar i semblar-nos més plausible, cosa que no ha succeït.

Llavors –i sense altra pretensió que intentar obrir algunes vies que contribueixin a la comprensió del tema– passarem a les darreres consideracions que ens hem proposat en aquest treball, reflexionant sobre el rerafons teòric i ideològic que emergeix de l'actitud dels restauradors i, de passada i a llur través, apuntant possibles claus interpretatives que expliquin l'ambigüitat i les contradiccions del resultat obtingut a Ripoll.

Per una banda, una faceta que cal abordar és el radicalisme de la restauració que gairebé podria denominar-se reconstrucció. I per fer-ho ens referirem de primer al problema dels usos, esbossat precedentment, ja que els usos als quals es pensa destinar el conjunt –temple parroquial i senyal cívic del origen nacional de Catalunya– exclouen un simple tractament de les ruïnes com a tals i predeterminen la decisió de restaurar, i de restaurar d'una manera relativament ràpida, enèrgica i fortament intervencionista, oblidant tot allò que no fos la portalada, el temple i el claustre. Possiblement si s'haguessin restituit les funcions monacals –pensem en Poblet– no s'hagués simplificat tant. Però no és sols el destí previst el que explica l'extremisme de l'operació, sinó que l'autoritat de Viollet planeja –també en aquest aspecte– legitimant el tractament quirúrgic. Tal vegada, si el

16. *Op. cit.*, p. 31.

17. *Op. cit.*, pp. 29-39.

pensament artístic català hagués estat més influït per l'ona ruskiniana, les coses haurien resultat diferents. Ruskin, que identificava restauració amb mentida, considerava tan inviable restaurar un edifici com ressuscitar un cadàver, i entenia que davant les restes del passat calia un respecte màxim, ja que no en som pas propietaris sinó simplement transmissors. Sabem que no són vàlides les conjectures sobre el que hagués pogut esdevenir-se, però no sembla aventurat pensar que aquestes idees aplicades a Ripoll haguessin comportat un tractament diferent de les ruïnes. En tot cas la transposició dels usos, la simplificació dràstica i la contundència, no acompanyades d'una genialitat proporcional, potser desvetllen algunes de les causes que motiven la insatisfacció produïda per la restauració.

Una altra dimensió del problema són les preferències medievalistes dels restauradors. Sobre les preferències medievalistes hem de dir que –igual que els usos– ja es prefiguren des d'abans. Rogent, en la memòria sobre Ripoll del 1886, les proclama sense dubtes,¹⁸ però ja l'any 1857, en el seu discurs a l'Acadèmia, anunciava amb regust chateaubrianesc que era un principi absurd i antiestètic decorar el temple de Déu amb elements gentils.¹⁹ Més tard, elogiant la tasca d'Adrià Casademunt a santa Maria del Mar entén com una neteja la supressió d'elements clàssics,²⁰ i en una memòria pòstuma sobre Sant Llorenç de Morunys lamenta com una mena de plaga els afegits posteriors arribant a estimar que és desitjable en un edifici la manca de vitalitat si així es preserva la puresa de l'estil original.²¹ I, com Rogent, Artigas²² i la totalitat d'arquitectes que confeccionen monografies per a les excursions que a partir dels anys vuitanta realitza l'Associació.²³ També Pellicer en les seves diferents publicacions sobre Ripoll²⁴ resulta en aquest punt ben definit. I és que la Catalunya del darrer quart de segle XIX és devotament medievalista, matisant així el seu electicisme pragmàtic. I per això no ens ha d'estranyar que –un cop decidit que cal fer la selecció del període més genuí– la tria dels restauradors de Ripoll s'adreci a un període medieval, i que qualsevol altre es consideri una excrescència que cal eliminar.

De tota manera –i amb això entràrfem ja en el comentari final–, la tria és medievalista, però dins de l'art medieval concretament ha de ser la basilica olivana del segle XI, encara que calgui forçar i assimilar –de segur que amb bona fe!– realitzacions del XII. Per què? Qualsevol pàgina de Pellicer, qualsevol discurs de Morgades, qualsevol estrofa dels poemes èpics de Verdaguer ho deixen ben clar, però per tal de connectar-ho millor amb la interpretació de les obres restauratòries que estem fent utilitzarem texts de Rogent.

Rogent, en la seva memòria sobre sant Cugat, contesta taxativament a aquest per què: «...En el siglo XI, en medio de luchas sin treguas ni cuartel, la arquitectura se manifiesta altiva, robusta, severa, orgullosa de los triunfos del cristianismo, y

18. *Op. cit.*, pp. 40-43.

19. E. ROGENT: *Acta de Sesión Pública celebrada en la Academia de Bellas Artes de la Provincia de Barcelona el día 11 de octubre de 1857. Discurso de...*, lib. J. Verdaguer, Barcelona, 1857, p. 10.

20. A. CASADEMUNT: *Santa Catalina*, Tip. F. Giró, Barcelona, pp. XVII-XVIII (pròleg. d'E. Rogent).

21. E. ROGENT: *Monasterio de Sant Llorenç del Munt*, Assoc. d'Arquitectes de Catalunya, Barcelona, 1900, p. 20.

22. *Op. cit.*, pp. 23-29.

23. *Monografías*, Assoc. d'Arquitectes de Catalunya, Barcelona, 1904 (1.ª i 2.ª sèrie).

24. *Op. cit.* i també: *El monasterio de Ripoll*, Girona, 1873.

*nace y crece en sus variadas manifestaciones con elementos propios; no busca el oropel del arte gentilicio degenerado ni el falso renacimiento del cesarismo; es un arte nuevo, basado en el nuevo orden social, político y religioso de nuestra patria...».*²⁵ Realment és un fragment lúcid i inequívoc que ens respon a la darrera incògnita. El corpus teòric restauratori i inclús artístic català del segle XIX no és gens ingenu, sinó fortament implicat i interessat, i participa força del pensament de Taine que en la teoria del medi relaciona íntimament l'obra artística i el seu entorn físic i moral. Llavors s'entén que Ripoll, el Ripoll del segle XI i de l'abat Oliva, esdevingui un sòlid suport per a la Catalunya renaixent ancorada en la Catalunya èpica. Per això cal ressuscitar aquest Ripoll, i per això cal ressuscitar-lo pur i perfecte. Per això destorben els afegits posteriors, i és inadmissible la ruïna senzillament consolidada. Per això repugna l'evolució real de la història amb les seves brillantors i foscors entrelligades. Per això cal inventar un Ripoll que no ha existit mai, ni que sigui esmenant la plana a la història. Però la història es revenja, i la restauració ripollenca esdevé un pastitx simplista, limitat i fred. I per això si es busca emoció no només es trobarà en la portalada erosionada o en els arcs del claustre...

Frederic Vilà i Tormos

*Professor de la Secció d'Història de l'Art
Estudi General de Lleida (U.B.)*

25. E. ROGENT: *San Cugat del Vallés*, Assoc. d'Arquitectes de Catalunya, Barcelona 1880, p. 8